

интеллектуальных возможностей ребёнка, не может служить полноценным источником передачи ребёнку знаний.

У этих детей фразовая речь отличается большим количеством фонетических и грамматических искажений.

У умственно отсталых дошкольников нарушена и диалогическая, и монологическая речь. При этом оказываются недостаточно развитыми и экспрессивная и импрессивная формы.

Нарушения монологической речи проявляются ещё более резко. Здесь отмечаются: искажение логики и последовательности высказывания, его фрагментарность, соскальзывание с темы, ведущее к образованию побочных ассоциаций, быстрая истощаемость внутренних побуждений к речи, бедность и шаблонность лексического и грамматического строя, наличие черт, присущих ситуативной речи (неоправданное количество местоимений, перескакивание с одного события на другое), и др.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ахутина Т. В. Порождение речи. Нейролингвистический анализ синтаксиса. - М., 2007.
2. Беличева С. А. Основы превентивной психологии. - М., 2004.
3. Власова Т. А., Певзнер М. С. О детях с отклонениями в развитии. - М., 1973.
4. Воробьева В. К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи. - М., Астрель, 2006.
5. Ковшиков В. А., Элькин Ю. А. О состоянии мышления и его соотношении с речью у детей с экспрессивной алалией // Психические и речевые нарушения у детей. Вопросы реабилитации. - Л., 1991.
6. Лурия А. Р. Речь и мышление. - М., 2005.
7. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. - М., 1997.
8. Ушакова О. С. Развитие связной речи // Психолого-педагогические вопросы развития речи в детском саду // Под ред. Ф. А. Сохина и О. С. Ушаковой. - М., 2007.
9. Федоренко Л. П., Фомичева Г. А., Лотарев В. К. Методика развития речи детей дошкольного возраста. - М., 1997.
10. Филичева Т. Б. Особенности формирования речи детей дошкольного возраста. - М., 2009.
11. Характеристика связной речи детей младшего школьного возраста / Под ред. Т. А. Ладыженской. - М., 1989.

УДК 376.2 (09)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Р.Є.ЛЕВІНОЇ

Дідкова Л.М.

В даній статті висвітлено основні напрямки наукової діяльності Р.Є.Левіної.

В данной статье показаны основные направления научной деятельности Р.Е.Левиной.

The main directions of R. E. Levina - scientific activity are represented in the article.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, мовленнєві порушення, психолого-педагогічний підхід, мовленнєвий розвиток.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, речевые нарушения, психолого-педагогический подход, речевое развитие.

Key words: general speech underdevelopment, speech abnormalities, psychological pedagogical approach, clinical approach, speech development.

Досягнення теорії та практики логопедії визнані в нашій країні і за кордоном. Провідна роль у становленні і розвитку логопедії, як галузі спеціальної педагогіки, належить професору, доктору педагогічних наук Р.Є.Левіній. Її ім'я широко відоме не лише у співдружності незалежних держав, але й далеко за їх межами.

Протягом кількох десятиліть Роза Євгенівна Левіна була авторитетом для радянських вчених, учителів, організаторів корекційного навчання – усіх, хто займався проблемою подолання мовленнєвих порушень у дітей. Логопедії була присвячена більш ніж п'ятдесятилітня професійна діяльність Р.Є.Левіної. Усі її доробки були спрямовані на створення і розвиток вітчизняної наукової школи логопедії, з одного боку, та організацію спеціальних („мовленнєвих“) закладів – з іншого.

Для багатьох із тих, хто присвятив себе вивченню проблем логопедії, ім'я Рози Євгенівни Левіної є свого роду синонімом обраної ними професії, оскільки вона була одним із засновників теоретичних та методологічних основ логопедії. Роза Євгенівна розглядала формування правильного мовлення нових позицій, відмовляючись бачити у мовленнєвому дефекті тільки порушення артикуляційного апарату, порушену іннервацію його м'язів та інші причини органічної природи, які впливають на звукову сторону мовлення. В основу науковець ставила психічні процеси, які призводять до виникнення мовленнєвих дефектів.

І нині ім'я Р.Є.Левіної добре знають студенти, які вивчають логопедію в педагогічних вузах країн СНД. Посилання на її дослідження, на її досвід ми знаходимо в американських, європейських, японських публікаціях з питань мовленнєвої патології. А для її колег, аспірантів, учителів-дефектологів, які працювали під її безпосереднім керівництвом, ім'я Рози Євгенівни зберігає свою магію.

Історію логопедії ХХ сторіччя неможливо уявити без наукової спадщини професора Рози Євгенівни Левіної.

Роза Євгенівна Левіна (1908-1989) – видатний дослідник дитячого мовлення, засновник теоретичних та методологічних основ психолого-педагогічного напрямку сучасної логопедії, основоположник російської наукової школи логопедії.

На основі дослідження біографічних, соціально-педагогічних, хронологічних факторів нами обґрунтовано, визначено й охарактеризовано три основні періоди науково-педагогічної діяльності вченого.

1-й період – пошуковий (1927-1936 рр.). За архівними джерелами з'ясовано, що Р.Є.Левіна народилась 25 лютого 1908 року в м. Орша (Білорусія).

У 1927 р. Роза Євгенівна вступила до Другого Московського Державного Університету (МДУ) на педагогічний факультет, працюючи одночасно вихователькою в дитячому садочку. Саме в цей період на педагогічному факультеті читав лекції з психології та вів семінари професор Лев Семенович Виготський.

Р.Є.Левіна разом з колегами, що вчилися на різних курсах (Л.С.Славіною, Н.Г.Морозовою, А.В.Запорожцем та Л.І.Божович), відгукується на заклик Лева Семеновича сформувати психологічний гурток. Кожний з них у подальшому став лідером свого напрямку у науковій та практичній психології. Ще студенткою Р.Є.Левіна була захоплена науковою роботою у галузі психології: брала активну участь у роботі гуртка психології, а потім працювала в клініці нервових хвороб під керівництвом професора Л.С.Виготського. З цього часу визначився глибокий інтерес Р.Є.Левіної до психології та патології мовлення.

Саме на засіданнях психологічного гуртка під впливом культурно-історичної концепції Л.С.Виготського Р.Є.Левіна знайомиться із фонологічною теорією в її оновленій модифікації, авторство якої належить російським лінгвістам знаменитої Празької школи.

Принципова ідея фонології, згідно якої людина сприймає мовлення не просто як потік артикуляційних звуків, а головним чином як послідовність фонем, через декілька років одержує своєрідний розвиток у дослідженнях дитячого мовлення, коли Роза Євгенівна повністю поринає в проблематику мовленнєвої патології. Це відбулося тоді, коли Л.С.Виготський почав працювати в Експериментальному дефектологічному інституті (ЕДІ), до створення якого його залучили видатні організатори науки – І. І. Данюшевський і Т. О. Власова.

Для Р.Є.Левіної психологічна наука мала превалююче значення, але без наукової теорії неможлива розробка цілісної системи методів і методик, спрямованих на усунення порушень мовлення. Особливо важлива її організаторська роль в програмному і методичному забезпеченні сітки спеціальних дитячих садків та шкіл для дітей з мовленнєвими вадами.

Після закінчення Другого Московського Державного університету в 1933 р. за ініціативою Л.С.Виготського Розі Євгенівні, тоді ще молодому спеціалісту, було доручено очолити невелику групу співробітників, сформовану при Експериментальному Дефектологічному Інституті (ЕДІ), в подальшому переіменованому в Науково-дослідницький інститут (НДІ) дефектології Академії педагогічних наук РСФСР в Москві для роботи з дітьми-алаліками. Зараз це Інститут корекційної педагогіки Російської академії освіти (РАО). Цей експериментальний підрозділ отримав назву "Клініка мовлення". Ще до створення «Клініки мовлення», під безпосереднім керівництвом Л.С.Виготського, Роза Євгенівна почала працювати над проблематикою патології мовлення у дітей з нормальним слухом. Дитячі афазії і недорікуватість (в термінології тих років) склали головний предмет її уваги у зіставленні з процесом становлення мовлення при нормальному мовленнєвому розвитку. З цього часу і по 1948 рік Р.Є.Левіна завідувала Клінікою мовлення цього інституту. Там Роза Євгенівна за завданням та під керівництвом Л. С. Виготського продовжувала своє дослідження автономного мовлення у дітей дошкільного віку, що в 1936 р. завершилося публікацією невеликої монографії «До психології дитячого мовлення в патологічних випадках (автономне дитяче мовлення)». У ній висвітлювались особливі випадки автономного мовлення дітей, що мають психоневрологічну симптоматику. Такі дослідження Р.Є.Левіної фактично дали підстави вважати Розу Євгенівну одним із провідних вітчизняних спеціалістів в галузі психології мовленнєвих розладів.

Р. Є. Левіна виявила специфічні особливості автономного мовлення й психологічні структурно-динамічні закономірності виникнення й розвитку словесних значень у дітей-алаліків. [3,105]

Ідеї Л.С.Виготського визначили весь наступний науковий шлях Р.Є. Левіної. Вони були реалізовані та творчо продовжені у наукових працях самої Рози Євгенівни та великої кількості її учнів. Особливо важливими її публікаціями є: "Недостатки чтения и письма" (М., 1941); "Нарушение письма у детей с нарушениями речи" (М., 1961); "Основы теории и практики логопедии" (М., 1968), "Вопросы логопедии" (М,1959) та ін..

Р.Є.Левіна є надзвичайною постаттю в сфері патології мовлення у дітей. За роки керівництва нею Клінікою мовлення Експериментального дефектологічного інституту, а потім сектором логопедії Інституту дефектології АПН СРСР вона вперше підняла на принципову висоту психолого-педагогічний зміст науки про порушення розвитку мовлення. Розі Євгенівні належать творчі здобутки, які дозволяють запропонувати шляхи усунення тяжких мовленнєвих порушень у дітей, які раніше не піддавались корекції. До числа розроблених нею проблем слід назвати психологічні механізми порушень читання і письма. Дослідженнями Р.Є.Левіної визначена природа цих порушень, пов'язана з відхиленнями фонематичного сприймання. Побудовані на цій основі корекційні методи дозволяють повністю усувати дислексичні і дисграфічні розлади. Подальший розвиток названих досліджень відкрив шляхи попередження дефекту мовлення до вступу дитини до школи.

2-й період – науково-дослідницький (1941-1968 рр.). Цей період активної освітньої, наукової та громадської діяльності, остаточного становлення світогляду науковця.

У лютому 1941 р. Р. Є. Левіна захистила кандидатську дисертацію на тему “Дослідження алексії й аграфії в дитячому віці”, в якій уперше в логопедії показала, що недоліки читання й письма є наслідком неповноцінного мовленнєвого розвитку. Професор В. А. Гіляровський у своєму відгуку, відзначаючи новизну дослідження, підкреслив, що еволюція поглядів на природу розладів писемного мовлення ознаменувалась переносом центру тяжіння з неповноцінності оптичного сприйняття на акустико-гностичні порушення. Це положення визначило новий напрямок корекційного навчання дітей з дислексією і дисграфією. Левіна Р.Є. переглянула завдання та методологію логопедії, здійснила програму психолого-педагогічної корекції дітей з відхиленнями мовленнєвого розвитку. Високо оцінив теоретичні позиції, обґрунтовані Р. Є. Левіною, і професор О. Р. Лурія. Свій відгук на дисертацію він завершує словами: “Робота Р. Є. Левіної далеко виходить за рівень звичайної кандидатської дисертації і є працею, в якій автор зуміла дати нову інтерпретацію цілого великого розділу патологічної психології”. Взагалі кандидатська дисертація внесла радикальні зміни в інтерпретацію причин та механізмів порушень писемного мовлення.

У перші дні Великої Вітчизняної війни Роза Євгенівна евакуюється в Уфу. Півтора роки вона працювала у військовому шпиталі, де, як і інші її колеги, займалася реабілітацією мовлення поранених з черепно-мозковими травмами. Ця її робота послугувала основою теорії акустичної агнозії, здійсненої разом з Р.М.Боскіс. Коли фронт відійшов від столиці, вона повертається в Москву, де бере участь у відродженні Клініки мовлення. Невдовзі переходить на постійну роботу в штат Науково-дослідного Інституту дефектології, який одержав новий статус у складі новоствореної Академії педагогічних наук.

Ставши старшим науковим співробітником Інституту, Р.Є.Левіна протягом наступних десятиліть була науковим консультантом та очолювала Клініку мовлення. За її ініціативою змінюється склад дітей, що проходили корекційне навчання в даній установі. До дітей з грубою патологією мовлення були приєднані слабчучі діти, навчанням яких опікувалася Р.М. Боскіс. Тоді ж було змінено назву Клініки: з того часу вона була відома як Школа-клініка для дітей з порушеннями мовлення та слуху.

У 1948 році був організований сектор логопедії Інституту дефектології, єдиний на увесь радянський простір, яким керувала Р.Є.Левіна протягом багатьох років. Його створення стало передумовою для діяльності експериментального дитячого закладу, створеного за ініціативою видатного психолога Л.С.Виготського.

Проведені науковцями сектору логопедії дослідження були орієнтовані на виявлення змісту психічних процесів, які беруть участь у формуванні мовленнєвої діяльності. Були розроблені методики усунення мовленнєвих порушень, які складають основний зміст спеціальної педагогіки.

За час керівництва Р.Є.Левіною роботою сектору логопедії Інституту дефектології колектив значно розширив коло наукових проблем. Різні дослідження у галузі спеціальної психології, педагогіки, клінічного та фізіологічного вивчення дітей з порушенням психофізичного розвитку отримали широке визнання як в Радянському Союзі, так і за кордоном. Вперше її ім'я стало відомо на Заході з публікацій Олександра Романовича Лурія, який в 50-і роки продовжував писати про неї як про “голову Клініки мовлення в Москві”. Ім'я професора Р.Є.Левіної добре відоме в багатьох країнах завдяки її науковим працям, участі у роботі міжнародних конгресів, конференцій, нарад, симпозіумів тощо.

Р.Є.Левіній належить понад 150 наукових праць та різних методичних розробок. Власні наукові інтереси її досить багатогранні.

Ім'я Р.Є.Левіної нерозривно пов'язане з розвитком та досягненням дефектології, створенням диференційованої системи навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Для неї, як керівника сектору логопедії, характерною була цілеспрямованість в організації наукових досліджень, прагнення забезпечити тісний зв'язок теоретичних проблем з педагогічною практикою.

Вподальшому Р.Є.Левіна прийшла до необхідності перегляду предмету та завдання логопедичної науки. У 1951 р. вона публікує книгу “Опыт изучения неговорящих детей (алаликов)”, де вперше в логопедії послідовно застосує системний підхід щодо аналізу мовленнєвої та психічної діяльності дітей із алалією.

Спостереження за дітьми, що були вивченими науковцями під керівництвом Р.Є.Левіної, велись в логопедичному стаціонарі Науково-дослідного інституту дефектології Академії педагогічних наук РСФСР (до 1950 року ця установа носила назву „Клініка мовленнєвих розладів”). Мовлення в цих дітей було або зовсім відсутнє, або залишалось до початку їх вивчення (8-12 років) в зародковому стані. За дітьми, що вивчались, як зазначає Р.Є.Левіна, велись спостереження протягом всього часу логопедичної роботи з ними – від повної або не зовсім повної відсутності мовлення до досягнення ними рівня, що дозволяє включитись в шкільне навчання (в масовій або в допоміжній школі). В загальній складності спостерігалось більш ніж 100 випадків. Автор описує чотири групи дітей з переважним порушенням фонематичного сприймання, зорового (предметного) сприйняття, мотиваційних процесів (психічної активності) і просторових уявлень. В основу виділення груп покладений патогенетичний принцип, який дозволяє розкрити первинну неповноцінність того чи іншого осередку, що визначає особливості не тільки мовленнєвих порушень, але й вторинну затримку розвитку пізнавальних можливостей дьтей. [4,95]

Найбільш значною науковою заслугою Р.Є.Левіної є її концепція загального недорозвинення мовлення, в основу якої була покладена все та ж ідея фонематичного аналізу мовлення, що без зусиль відтворюється дітьми з нормальним розвитком, але утрудненого при різних ураженнях і дисфункціях центральної нервової системи. Психолого-педагогічний напрям досліджень, які проводились Р.Є.Левіною та її співробітниками, обумовив перегляд класифікаційних уявлень про мовленнєві розлади. Головне, з точки зору психолого-педагогічної діагностики та побудови програми усунення дефекту, згідно Р.Є.Левіній, полягає в характері і ступені порушення фонематичного сприймання.

Велика увага приділялась виявленню характерних ознак загального недорозвинення мовлення та розробці методів його усунення. Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – різні складні мовленнєві розлади, при яких порушене формування всіх компонентів мовленнєвої системи, тобто звукової сторони (фонетики) і смислової сторони (лексики, граматики). Вперше термін ЗНМ був введений в 50-60х роках ХХ століття основоположником логопедичної науки та практики Р.Є.Левіною. Даний розділ виділений як самостійний розділ логопедії. В ньому розглядалися різні дефекти усного та писемного мовлення, які об'єднані за ознаками порушення всіх трьох компонентів мовленнєвої системи. До цього розділу включені найбільш складні за прийнятою номерклатурою порушення мовлення: алалія, афазія, дизартрія, ринолалія та інші в тому випадку, якщо у дітей виявляється загальне недорозвинення мовлення. Різноманітність проявів загального недорозвинення мовлення з педагогічною метою розділено за ступенем глибини мовленнєвого дефекту, що характеризує рівень порушення. Р.Є.Левіна виділила три рівні мовленнєвого розвитку, які відбивають типовий стан компонентів мови в дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Вагомий внесок в патопсихологію складає запропонована Р.Є.Левіною трактовка заїкання. При вивченні цього мовленнєвого розладу вона прийшла до думки про існування особливої групи психічних процесів, які забезпечують діяльнісний аспект вербальної комунікації. Заїкання, як вважає Роза Євгенівна, відображає дисфункцію цих процесів, яка порушує регуляцію актів мовленнєвої поведінки.

Р.Є.Левіна розглядала заїкання як розлад мовлення з порушенням його комунікативної функції. Залежність заїкання від умов спілкування розглядалось дослідниками сектору логопедії Інституту дефектології в двох напрямках: мовленнєвої характеристики дефекту і немовленнєвих процесів, які беруть участь в акті спілкування. [2]

У 1959 році під редакцією кандидата педагогічних наук Р.Є.Левіної виходить в світ збірник „Вопросы логопедии” (Недостатки речи, чтения и письма у учащихся младших классов). В ньому знаходить своє відображення загальна перебудова змісту логопедичної науки та її найбільш складного розділу – вивчення і корекція недоліків читання і письма, пов'язаних з порушенням усного мовлення. Визначено зміст психічних процесів, які беруть участь у формуванні мовленнєвої діяльності та її складної системної будови

Дослідження проблеми писемного мовлення лягли в основу захищеної Р.Є.Левіною докторської дисертації. В 1961 р. Р. Є. Левіна завершує широке дослідження, представлене нею в докторській дисертації й монографії, – “Нарушение письма у детей с недоразвитием речи”. Порушення читання й письма у дітей з недорозвиненням мовлення (алексія й дислексія, аграфія й дисграфія) трактуються нею як дефекти, пов'язані з недостатньою підготовленістю дитини до усного мовлення – в першу чергу з недостатністю фонематичних та морфологічних узагальнень, з теорією фонологічного дифіциту. Викладається принципово новий підхід щодо виправлення аграфії й алексії шляхом усунення відхилень мовленнєвого розвитку і формування повноцінних фонематичних і морфологічних узагальнень. Публікація книги дуже вплинула на перебудову основних положень логопедичної науки. Багаторічні дослідження Р. Є. Левіної та її колективу послугували підставою для появи нового розділу логопедії – порушення писемного мовлення, що займає важливе місце в програмі підготовки спеціалістів в галузі логопедії. Були визначені такі важливі поняття, як готовність до письма, передумови засвоєння письма, що формуються в процесі розвитку усного мовлення. Була розкрита природа утруднень не тільки в засвоєнні грамоти, але й у засвоєнні правопису, обумовлених глибиною та специфікою мовленнєвого

недорозвинення. Вперше був здійснений аналіз різних компонентів мовленнєвої діяльності, що впливають на природу порушень письма; описані індивідуальні особливості компенсації у відповідності з різною структурою дефекту письма. [8,8]

Підсумком значного періоду наукової діяльності Р.Є.Левіної є загально відомий логопедам посібник "Основи теорії та практики логопедії" (1968 р.), виданий колективом співробітників під її безпосереднім керівництвом, який став настільною книгою для декількох поколінь спеціалістів. Ця фундаментальна праця і ряд теоретичних та методичних робіт створили основу для розвитку наукової й методично оснащеної галузі логопедії. Книга обґрунтувала новий підхід щодо організації фронтальних методів корекції мовленнєвої системи на основі виділення диференційованих ознак мовленнєвого дефекту. [9]

3-й період – науково-педагогічний (1968-1989 рр.). Етап узагальнення творчого, педагогічного та наукового досвіду став органічним продовженням науково-педагогічної діяльності Р.Є.Левіної.

У цей час наукова думка Р.Є.Левіної була спрямована на вивчення особливостей мовленнєвого розвитку у дітей з відхиленнями розумового розвитку; вирішення проблем навчання та виховання дітей з різними формами недорозвинення мовлення; дослідження природи заїкання і розробка методик з його усунення; боротьбу з неуспішністю у дітей з мовленнєвими порушеннями. Особливу увагу Р.Є.Левіної приділяла теоретичному обґрунтуванню, розробці, апробації і впровадженню в практику методів виявлення мовленнєвих порушень та методів їх корекції.

Науковці НДІ дефектології під керівництвом Р.Є.Левіної на основі різностороннього (клінічного, нейрофізіологічного і психолого-педагогічного) вивчення, а також навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в експериментальних класах розробили навчально-методичну документацію, необхідну для організації навчання даної категорії дітей в спеціальних школах.

Логопедії була присвячена більш ніж п'ятдесятирічна професійна діяльність Р.Є.Левіної. Всі її думки були спрямовані на здійснення та розвиток вітчизняної наукової школи логопедії й організацію спеціальних мовленнєвих установ.

Р.Є.Левінова залишила численні праці з проблем педагогіки та психології. У неї було багато учнів, які продовжували і продовжують розвивати різні аспекти логопедичного впливу в рамках обґрунтованого нею наукового напрямку. Вона брала активну участь у науковій діяльності в Росії, Україні, Литві, Естонії, Білорусії та в інших країнах. Значна частина дисертацій, захищених під її науковим керівництвом з проблеми загального недорозвинення мовлення, обґрунтована на матеріалі різних фонологічних систем. Сформована Р.Є.Левіною концепція з патології мовлення була дуже продуктивною як з точки зору діагностики дефекту, так і в корекційному аспекті і мала велике практичне значення.

Р.Є.Левінова обґрунтувала новий підхід організації системи корекційної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень на основі виділення диференційованих ознак мовленнєвого дефекту.

Наукові здобутки Р.Є.Левіної відносяться до наукової школи Л.С.Виготського, до якої також перераховують Р.М.Боскіс, Т.А.Власову, О.Р.Лурія, Н.Г.Морозову, М.С.Певзнер, І.М.Соловйова, Л.В.Занкова, Ж.І.Шиф та інші. Протягом усього свого життя вона розвивала ідеї Л.С.Виготського. Поряд з М.Ю.Хватцевим Р.Є.Левінова є засновником логопедії як самостійної науки.

Багато сил було віддано Р.Є.Левіною підготовці наукових кадрів, 39 її аспірантів успішно продовжують розвивати наукові напрямки, здійснені нею.

Діяльність професора Р.Є.Левіної була визнана на міжнародному та вітчизняному науковому рівнях. Про це свідчить аналіз оцінок її наукового доробку, представлений відомими діячами науки та освіти Л.С.Виготським, О.Р.Лурія, В.А.Гіляровським та ін.. Р.Є.Левінова була учасником міжнародних, всеукраїнських, всеросійських конференцій, з'їздів, нарад, «педагогічних читань» з питань дефектології.

Перспективність розроблених нею напрямків розвитку логопедичної науки багато в чому визначила методологія науково-дослідницької діяльності і сучасні досягнення в галузі організації диференційованої логопедичної допомоги дітям з порушеннями мовленнєвого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Р.Е.Левина. Исследования сектора логопедии института дефектологии АПН РСФСР. // Дефектология №1, 1969, с 36-40.
2. Р.Е.Левина. К проблеме заикания у детей. Институт дефектологии АПН СССР. // Дефектология №3, 1969, с 9-17.
3. Р.Е.Левина. Идеи Л.С.Виготского о планирующей речи ребенка. Институт дефектологии АПН СССР. М. // Вопросы психологии №4, 1968, с105-115.
4. Р.Е.Левина. Нарушение речи и письма у детей: Избранные труды. / Ред.-сост. Г.В.Чиркина, П.Б.Шошин. – М.: АРКТИ, 2005. = с 224.
5. Памяти выдающегося ученого-дефектолога Розы Евгеньевны Левиной. // Дефектология №3, 1989, с 95.
6. Р.Е.Левина. К 90 - летию со дня рождения. //дефектология, - 1998.- №1, с3-9.
7. Р.Е.Левина. Недостатки чтения и письма у детей. М. Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1940, с 311.